

HANKO

Riilahden taistelupaikan vedenalaisarkeologinen etsintä

3.-17.5. ja 11.-19.6.2014

Subreering Ammattisukellustyöt Oy 2014
Johanna Mäkinen

SISÄLLYS:

Arkisto- ja rekisteritiedot.....	2
Peruskarttaote.....	4
1. Johdanto.....	5
2. Tutkimusalueiden valikoituminen.....	7
2.1 Kirjallinen lähdeaineisto.....	8
2.2 Aikaisemmat tutkimukset.....	8
3. Tutkimusmenetelmät.....	9
4. Tutkitut alueet.....	11
4.1 Millaista paikkaa etsittiin?.....	11
4.2 Kadero-Byön -Tränuholmenin vesialueet	11
4.3 Ekholm-Heinäsaaren vesialueet.....	14
4.4 Bengtsår-Prästön vesialueet.....	16
4.5 Kamsholmsfjärden (ent. Bengtsårfjärden) vesialue.....	19
4.6 Riilahti - Lackisår -vesialueet.....	20
4.7 Kappelisataman ja Hangonkylän sataman vesialueet.....	22
4.8 Dragsvik.....	23
5. Yhteenveto.....	23
Kirjallisuus.....	25

Arkisto- ja rekisteritiedot

<i>Kunta:</i>	Hanko
<i>Tutkimuksen laatu:</i>	Historiallisen tapahtumapaikan sijainnin määrittely
<i>Ajoitus:</i>	Historiallinen, 1700-luku
<i>Tutkimuksen syy:</i>	Tapahtuman 300-vuotisjuhlaan liittyvä tutkimus
<i>Peruskarttalehti:</i>	201109C
<i>Tutkimuksen suorittaja:</i>	Subreering Ammattisukellustyöt Oy
<i>Vastaava tutkija:</i>	FM Johanna Mäkinen
<i>Muu henkilökunta:</i>	ammattisukeltaja Simo Nyrönen, ammattisukeltaja Pekka Paanasalo, ammattisukeltaja Maxim Hämäläinen
<i>Kenttätyöaika:</i>	3.-17.5.2014 ja 11.-19.6.2014
<i>Tutkimuksen tilaaja:</i>	Hanko maailmankartalle ry
<i>Aikaisemmat tutkimukset:</i>	1896 Venäläisten tutkimukset Dödmansmalmenilla kontra-amiraali Rimski-Korsakovin aloitteesta. 1957 Urheilusukeltajien liiton sukellusleiri. Etsintää Storön ja Bromarvin välisessä salmassa venäläiskaleerien hylkyjen löytämiseksi. 1961-1963 Sub aqua club Barracudan tutkimukset Bengtsårin alueella. 1986 Teredo Navalis ry:n tutkimukset Heinäsaaren ja Soldatholmenin hyllyillä. 1997 Hangon kesäyliopiston järjestämä meriarkeologian kurssi Tränuholmenin (Soldatholmenin) hyllyillä. 2001 Ammattisukeltaja Rauno Koivusaaren johtama ja organisoima tutkimusleiri Bengtsårissa.

Kannen kuva:

Näkymä pohjoiseen Riilahden taistelun muistomerkillä. Laiturissa Subreeringin työvene Murina. Kuvaaja: Johanna Mäkinen.

Peruskarttaote

Kartta 1. Hango, Riilahden taistelun kenttätutkimusten toiminta-alue kesällä 2014. Karttopohja: Maanmittauslaitos. Peruskarttarasteri 8/2014.

1 JOHDANTO

27.7.1714 Ruotsin ja Venäjän välillä käyty Riilahden taistelu oli osa suurta pohjan sota. Taistelussa ottivat yhteen Pietari I:n siihen aikaan uusi saariston mataliin vesiin suunniteltu soutulaivasto, ja suomalaissyntyisen schoutbynachtin Nils Ehrenskiöldin johtama pieni laivasto-osasto. Ehrenskiöldin osastoon kuului kuusi kaleeria, kaksi tai kolme saaristopurtta sekä tykkiproomu Elefanten¹. Pietarin laivaston kaleereista varsinaiseen hyökkäykseen osallistui 24 muuden ollessa taustalla². Taistelu päättyi Pietarin voittoon Ruotsin avomerilaivaston ollessa kykenemätön estämään Venäläisten kaleereiden läpimurtoa Hankoniemen ympäri, minkä seurauksena Pietari Suuren soutulaivastolle avautui reitti länteen kohti Turkua.

Tieto taistelupaikan tarkasta sijainnista ei ole säilynyt tähän päivään, eikä oletetusta paikasta asiaan perehtyneiden kesken ole yksimielisyyttä. Nimi "Riilahden taistelu" on vakiintunut vasta 1870-luvulla, sitä ennen puhuttiin "Hankoniemen taistelusta". Venäjällä Riilahden taistelua pidetään edelleen merkittävänä tapahtumana, olihan se laivaston ensimmäinen merkittävä voitto merisodankäynnissä.

Keväällä 2014 taistelun 300-vuotisjuhlan lähestyessä, tiedusteli Hanko maailmankartalle ry Subreering Ammattisukellustyöt Oy:ltä mahdollisuutta tilata vedenalaisarkeologisia tutkimuksia taistelupaikan määrittämiseksi. Kenttätöitä aloitettiin toukokuussa 2014 kaksi viikkoa kestäväällä jaksolla (3.-17.5.), minkä jälkeen tutkimuksia jatkettiin kesäkuussa vielä noin puolentoista viikon ajan (11.-19.6.). Kenttätöissä olivat mukana ammattisukeltaja Simo Nyrönen, ammattisukeltaja/tutkimussukeltaja Pekka Paanasalo ja ammattisukeltaja Maxim Hämäläinen Subreeringilta. Vastaavana tutkijana toimi FM Johanna Mäkinen. Kentällä mukana olivat myös venäläiset tutkijat PhD Andrey Lukoshkov ja Dmitrij Ageev. Dmitrij Kalashnikov dokumentoi kenttätöitä useiden päivien ajan kesäkuun kenttäjakson aikaan, ja viimeisenä kenttätöypäivänä 19.6. paikalla oli myös tv-kanava Zvezdan kuvausryhmä Moskovasta.

Kenttätöiden tavoitteena oli tutkia Hankoniemen pohjoispuolisen saariston vesialueita tarkoitukseen sopivaksi katsottujen kaukokartoitusmenetelmien avulla, sekä tarvittaessa tarkastaa alueita ja mahdollisia kohteita sukeltamalla. Työ toteutettiin kajoamattomana

¹ Mattila 1964: 66; Munthe 1922: 47.

² Mattila 1964:70.

tutkimuksena lukuun ottamatta toimintaa Bengtsårin hyllyllä (id. 1384) 11.5.2014, jolloin hylystä nostettiin metalliesine pinnalle tarkempaa tutkimusta ja dokumentointia varten. Esine palautettiin hylkyyn samaan paikkaan, josta se oli otettu. Nostoon pyydettiin erikseen suostumus Museovirastolta.³

Työhypoteesina oli taistelupaikan määrittäminen Kadero- ja Byön -saarten väliseen salmeen, Bredsundetiin, jonka tilaaja osoitti ensisijaiseksi tutkimusalueeksi perustaen oletuksen kirjalliseen lähdeaineistoon. Kenttätutkimuksen aikana kartoitettiin myös muita vesialueita peruskarttaotteeseen (s. 3.) mustalla rajatun alueen sisällä. Kartoitusmenetelminä kenttätyössä käytettiin viistokaikuluotausta, magnetometrimittausta ja metallinilmaisinta sekä vedessä että maalla. Menetelmien valinta perustui tilaajan toiveisiin sekä hypoteesiin, jonka mukaan taistelupaikka olisi mahdollista havaita taistelun aikana mereen joutuneiden metalliesineiden, kuten ankkurien, ammusten ja käsiaseiden perusteella.

Taistelusta kirjoitettujen raporttien mukaan taistelun jäljiltä ei merenpohjaan jäänyt uponneita aluksia Ruotsin laivastosta. Taistelussa kaatunut ja veden alle painunut ruotsalaiskaleeri Tranan nostettiin venäläisten toimesta taistelun jälkeen pinnalle ja kuljetettiin Pietariin⁴. Venäläisiä kaleereita vaurioitui taistelussa, ja osa niistä ajalehti rantavesiin. Väinö Hyvösen mukaan kymmenkunta venäläiskaleeria jäi taistelun päätyttyä korjaamattomina alueelle, ja lähiseutujen asukkaat luultavasti keräsivät hyllyistä puutavaraa⁵.

19.9.2014

Johanna Mäkinen
(sähköinen versio)

³ Matikka 2014.

⁴ Munthe 1922: 78.

⁵ Hyvönen 1988:16.

2 TUTKIMUSALUEIDEN VALIKOITUMINEN

Tutkimus kohdistui ensisijaisesti Kadero- ja Byön -saarten väliseen Bredsundetin lahteen. Sekä tämän, että muiden tässä tutkimuksessa läpikäytyjen alueiden määräytymiseen vaikuttivat muutamia kirjallisista lähteistä saadut taisteluun ja sitä edeltäviin tapahtumiin liittyvät tiedot, sekä näistä tehdyt päätelmät. Myös aikaisemmissa kenttätutkimuksissa saatuja tuloksia pyrittiin huomioimaan mahdollisimman paljon. Tutkimusta laajennettiin kenttätöyön aikana kartta 2:ssa osoitetuille alueille.

Kartta 2. Alueet, joilla tehtiin viistokaiku- ja magnetometriluotausta, tarkastussukelluksia tai maastoetsintää. Kartta suuntaa antava.

2.1 Kirjallinen lähdeaineisto

Riilahden taistelusta ja siihen johtaneista taistelua edeltäneiden päivien tapahtumista on säilynyt kirjallista aineistoa pääasiassa venäläisten laatimien raporttien, päiväkirjojen ja lokimerkintöjen muodossa. Taistelua kuvataan myös myöhemmin kirjoitetuissa ruotsalaisissa teksteissä⁶, jotka perustuvat taistelussa avainasemassa olleen Ruotsin laivaston kontra-amiraali Nils Ehrenskiöldin päiväkirjamerkintöihin. Subreeringin kenttätyössä kuten aiemmissakin Riilahden taistelun kenttätutkimuksissa, lähdettiin liikkeelle niistä tiedonsirpaleista, jotka käytettävissä olevista lähteistä saatiin.

Taistelupaikan kuvauksen mukaan, Ehrenskiöld sijoitti aluksensa kapeaan salmeen (kahden saaren väliin) tai lahteen Hangon kannaksen pohjoispuolella, ja upotti taaksensa esteeksi saaristolaispurren, jotta vihollinen voisi hyökätä vain yhdeltä suunnalta.⁷ Näihin tietoihin perustuen Kadermon ja Byönin välinen Bredsundet osoitettiin etsintäalueeksi. Kartalta etsittiin paikat, joiden katsottiin voivan vastata kuvausta. Taistelun aikaan 300 vuotta sitten vesi oli noin metrin nykyistä korkeammalla⁸, mikä otettiin huomioon, kun mietittiin vaihtoehtoisia kuvaukseen sopivia salmia.

Muut lähteisiin nojautuvat seikat, joita taistelupaikan määrittelyssä käytettiin, olivat välimatkat saaristossa sekä matka-ajat. Kirjallisissa lähteissä, erityisesti lokiteksteissä, on useaan otteeseen mainittu eri tapahtumiin liittyviä kellonaikoja. Vertailemalla näitä tietoja keskenään voitiin sulkea pois joitakin vaihtoehtoisia paikkoja ja reittejä, joita taistelun osapuolet olisivat saattaneet käyttää tapahtuma-aikaan.

2.2 Aikaisemmat tutkimukset

Tutkimusalueelta Hankoniemen pohjoispuolelta tunnetaan useita hylkyjä, joiden mahdollista yhteyttä Riilahden taisteluun on tutkittu jo vuosikymmenten ajan. Siitä huolimatta, että tilaukseen sisältyi alueella sijaitsevien hylkyjen dokumentointia, tämän tutkimuksen lähtökohta ei ollut "hylkykeskeinen", eli tunnettuja kohteita (mm. Heinäsaaren, Tränuholmenin ja Bengtsårin

⁶ Ks. esim. Munthe 1900

⁷ Hyvönen 1987: 86; Munthe 1922: 53.

⁸ Haila 2014.

hylkyjä) ei lähtökohtaisesti ajateltu taistelun todistuskappaleina. Tässä tutkimuksessa kuitenkin huomioitiin Sub aqua club Barracudan 1960-luvulla kohteilla ja niiden ympäristössä tekemä työ, samoin kuin Teredo Navaliksen 1986 ja Hangon kesäyliopiston 1997 kenttätyöt hylkykohteilla. Rauno Koivusaaren vuonna 2001 organisoiman sukellusleirin tuloksia ja tietoja käytettiin tämän kenttätyön suunnittelussa, mutta Koivusaaren kartoittamien vesialueiden tarkkojen paikkatietojen puuttuminen aiheuttaa sen, että Koivusaaren 2001 ja Subreeringin 2014 viistokaikuluotaamissa alueissa on todennäköisesti päällekkäisyyksiä.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Taistelualueen paikantamisessa käytettiin viistokaikuluotainta sekä magnetometriä.

Magnetometri havaitsee poikkeamia magneettivuon tiheydessä useiden erilaisten materiaalien aiheuttamana⁹, mutta tässä työssä magnetometriä käytettiin ensisijaisesti metalliesineiden havaitsemiseen. Tämän perustana oli päätelmä, jonka mukaan taistelun jäljiltä olisi jäänyt merenpohjaan metalliesineistöä joka olisi havaittavissa sopivilla kaukokartoitusmenetelmillä. Tykkeitä ei uskottu löytyvän, koska venäläisten tarkan kirjanpidon mukaan yhtään tykkiä ei menetetty taistelussa¹⁰. Sen sijaan taistelun aikana uskotaan mereen päätyneen runsaasti ammuksia ja mahdollisesti ankkureita. Keskeisenä menetelmänä oli metallinilmaisimen käyttö sekä sukellusetsinnässä että ranta-alueiden tutkimuksessa. Taistelupaikkaa määrittävää pienempää esineistöä kuten nappeja, solkia ja rahoja on varmasti päätyneet mereen taistelun kuluessa, ja näiden pienikokoisten mutapohjaan uponneiden esineiden havaitseminen on todennäköisintä metallinilmaisimen avulla.

Työkaluina kenttätyössä käytettiin viistokaikuluotainta (Imagenex Sportscan 330kHz, Humminbird 400kHz), magnetometriä sekä vedenalaiskäyttöön suunniteltua monitaajuus-VLF-metallinilmaisinta. Magnetometri on ympäröivän magneettivuon tiheyttä mittaava laite, jonka avulla voidaan havaita esimerkiksi esineiden tai rakenteiden aiheuttamia poikkeamia magneettivuossa. Magneettivuon tiheyttä mitataan yksiköllä tesla (T). Tässä kenttätyössä käytetty magnetometri oli ns. täyden skaalan Overhauser-sensorilla varustettu laite, tarkkuudeltaan 0,1 nanoteslaa (nT). Kenttätyön aikana todettiin em. tarkkuuden olevan pelkästään teoreettinen, sillä heikoimmat havaitut anomaliat olivat voimakkuudeltaan noin 5 nT.

⁹ ks. esim. Koivisto ym. 2013; Camidge ym. 2010:35.

¹⁰ Lukoshkov 2014.

Veneen moottorin aiheuttama häiriö minimoitiin vetämällä magnetometrin luotainta mahdollisimman kaukana veneen perästä. Laite toimi hyvin ja havaitsi herkästi magneettisia kohteita. Samalla kuitenkin todettiin magnetometrin käytön tutkimusalueella olevan hankalaa, koska kaikkialla ympäristössä on runsaasti metallia, erityisesti toisen maailmansodan ajalta.

Valittujen alueiden viistokaikuluotauksella pyrittiin muodostamaan yleiskäsitys tutkittavasta alueesta. Tämä oli tarpeellista, koska alueella ei ole tehty kattavaa arkeologista vedenalaisinventointia. Viistokaikuluotaamalla pyrittiin myös havaitsemaan taistelunaikaisia suurikokoisia esineitä, kuten ankkureita. Taistelukuvaukseen sopivia alueita luodattiin myös magnetometrillä. Magnetometridatassa havaittuja anomaliaita tarkastettiin sukeltamalla, anomalioiden havaitsemisessa käytettiin apuna metallinilmaisinta. Valtaosa tarkastetuista magnetometrianomaliosta todettiin sukellustarkastuksessa toisen maailmansodan aikaisten ammusten jäänteiksi, esim. kranaatinsirpaleiksi (ks. kuva 1.). Myös luonnonilmiöt, kuten runsaasti magneettisia mineraaleja sisältävät kivet aiheuttivat luotauksessa havaittuja magnetometrianomaliaita.

Kuva 1. Kadermon pohjoispuolelta sukellusetsinnässä löytynyt toisen maailmansodan aikainen kranaatinsirpale puhdistettuna. Kuvaaja: Johanna Mäkinen.

4 TUTKITUT ALUEET

4.1 Millaista paikkaa etsittiin?

Kirjallisista lähteistä löytyvän kuvauksen mukaan Ehrenskiöld sijoitti aluksensa kapeaan salmeen tai lahteen Hangon kannaksen pohjoispuolelle. Kuvaukset alusten sijoittelusta taistelumuodostelmaan antavat viitteitä salmen/lahden koosta. Taistelussa ei tiettävästi jäänyt yhtään alusta hyläksi, mutta mahdollisesti korjauskelvottomia aluksia on saatettu taistelun jälkeen hylätä lähivesiin. Taistelua tutkineet Ilkka Linnakko ja Aleksandr Ishchenko arvioivat taistelun hyökkäysvaiheen aikana ammutun yhteensä noin 1000 kg ammuksia¹¹, joista osa varmasti on jäänyt aluksiin. Kuulia on epäilyksettä päätynyt myös maastoon taistelupaikan ympäristöön. Taistelumuodostelma on ollut hyvin suppea, joten maastoon jääneiden kuulien voi olettaa olevan kapealla alueella. Tutkimuksen aikana alueen rantoja tutkittiin metallinilmaisimen avulla, mutta etsintöjä haittasi runsas resentin rautaromun määrä maastossa. Taistelun alueen keskeltä, merestä pitäisi olla löydettävissä sotilailta ja aluksista pudonneita esineitä, käsiaseita, plokeja yms.

4.2 Kadermo-Byön-Tränuholmenin vesialueet (kartta 2: alue 1.)

Tutkimuksen tilaaja, Hanko maailmankartalle ry määrittää taistelupaikan kirjallisten lähteiden perusteella Kadermo - Byön väliseen Bredsundin salmeen. Tämä salmi oli tutkimusten ensisijainen alue. Bredsundin salmi Kadermon ja Byönin välissä on melko leveä, ja sen sulkeminen arkistotiedoissa mainitulla upotteella olisi vaikeaa.

Bredsundet on jo aiemmin, 1900-luvulla määritetty arkistotietojen pohjalta taistelun paikaksi. Soldatholmenin ja Tränuholmenin saarten nimen muutos on liitetty taisteluun ja 1960-luvun vedenalaiset tutkimukset sijoittuivat salmesta löytyneelle ns. Gammelskutanin hyllylle (muinaisjäännösrekisterin kohde Tränuholmen id 1343, kutsutaan myös "Soldatholmenin hyllyksi" ja "Kadermon hyllyksi").

Aloitimme vesialueiden viistokaikuluotaukset Tränuholmenin hyllystä. Tränuholmenin itäpäässä, etelärannalla on perimätiedon mukaan toiminut Pietari I:n väliaikainen korjaustelakka Riilahden

¹¹ Linnakko&Ishchenko 2014: 58-59.

taistelun ajalta¹². Telakka on merkitty 1960-luvun tutkimusten karttoihin. Löysimme telakan jäännökset rantavedestä, ja metallinilmallisella totesimme rannan maastossa laivanauloiksi luokittelemiamme nauvoja (Kuva 2.).

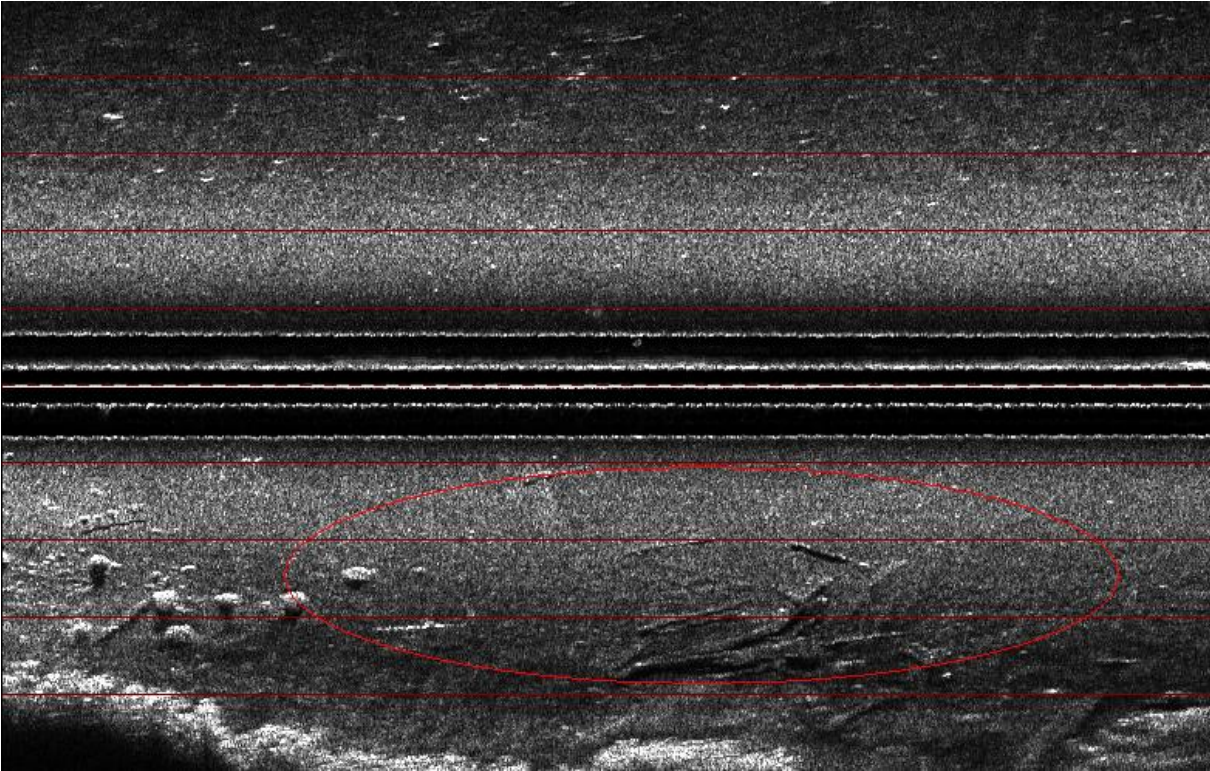
Kadermon saaren luoteisosasta, pellosta on kerrottu löytyneen pyöreitä kuulia¹³. Tätä tietoa emme pystyneet todentamaan, mutta Brändholmilla toukokuussa tapaamamme paikallisen, Avelan Hannilan mukaan Kadermosta on kaksi peltoa, joista toinen on huomattavasti toista vanhempi. Tutkimme peltoja ja totesimme pellon pinnassa olevan ainakin nykyaikaista rautaromua. Tieto Kadermon kuulista saattaa hyvinkin pitää paikkansa.

Kadermon saaren pohjoispuolelta kohti Prästö ja Bengtsår -saaria ulottuvalla lounas-koillinen -suuntaisella vyöhykkeellä on useita taistelun alueen kuvaukseen sopivia vesialueita. Teimme alueilla viistokaiku- ja magnetometriluotauksia. Paikansimme muinaisjäännösrekisterin kohteen Byön (id1354) . Havaitimme mahdollisen uuden hylkykohteen Stora Halsholmenin koillispuolen rantavedestä.

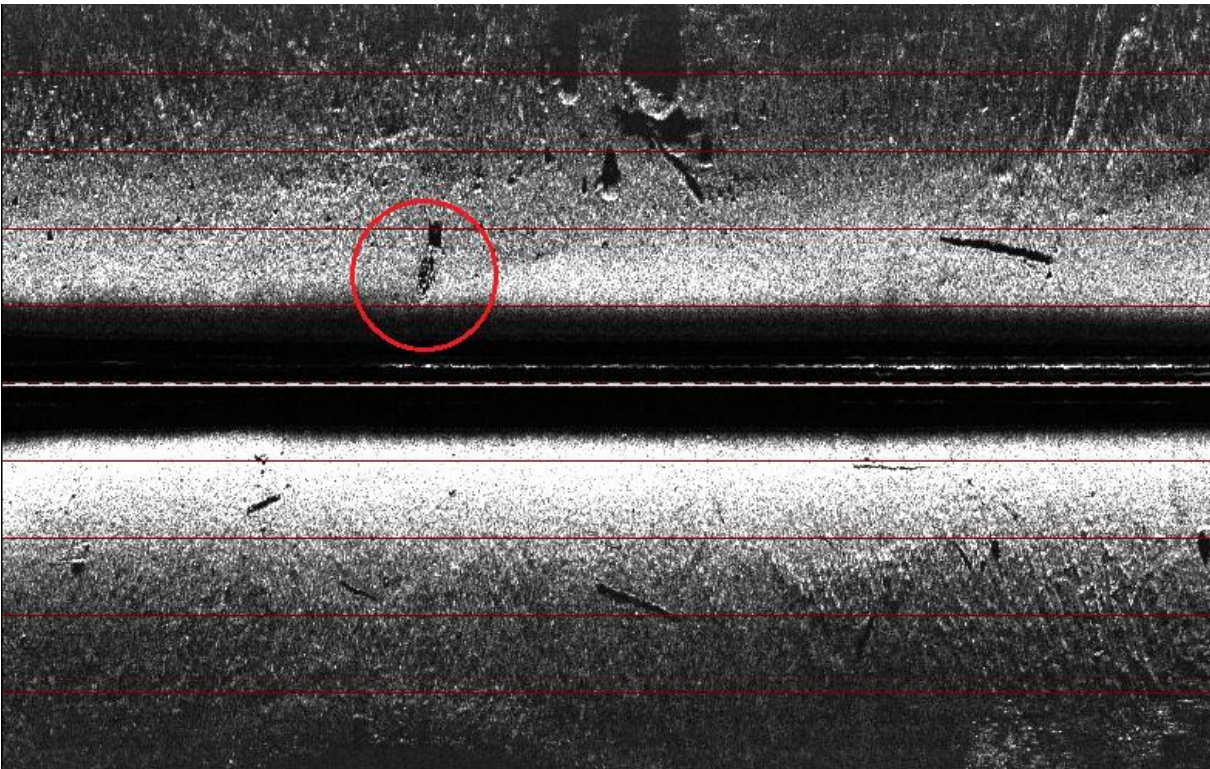
Bredsundetin länsisuulla havaittiin anomalia, joka sukellustarkastuksessa osoittautui toisen maailmansodan aikaiseksi veneeksi. Veneessä oli laatikoittain kiväärin patruunoita, jotka Merivartiosto nosti kesäkuussa 2014. (Kuva 3.) Itse veneeseen ei koskettu, vaan se jätettiin sijaintipaikalleen Bredsundetin salmen suulle.

¹² Ks. esim. Hyvönen 1988: 16.

¹³ Johnsson 1988:35; Saure 2009:205.

Kuva 2. Kaappauskuva viistokaikuajosta. Punaisella ympyröitynä oletetun Pietari I:n väliaikaisen korjaustelakan jäännökset Tränuholmenin etelärannalla. Ajotiedosto 11.06.2014.81s

Kuva 3. Kaappauskuva viistokaikuajosta Bredsundetin salmesta. Punaisella ympyröitynä toisen maailmansodan aikainen vene, jossa oli laatikoittain ammuksia. Ajotiedosto 10.05.2014.81s.

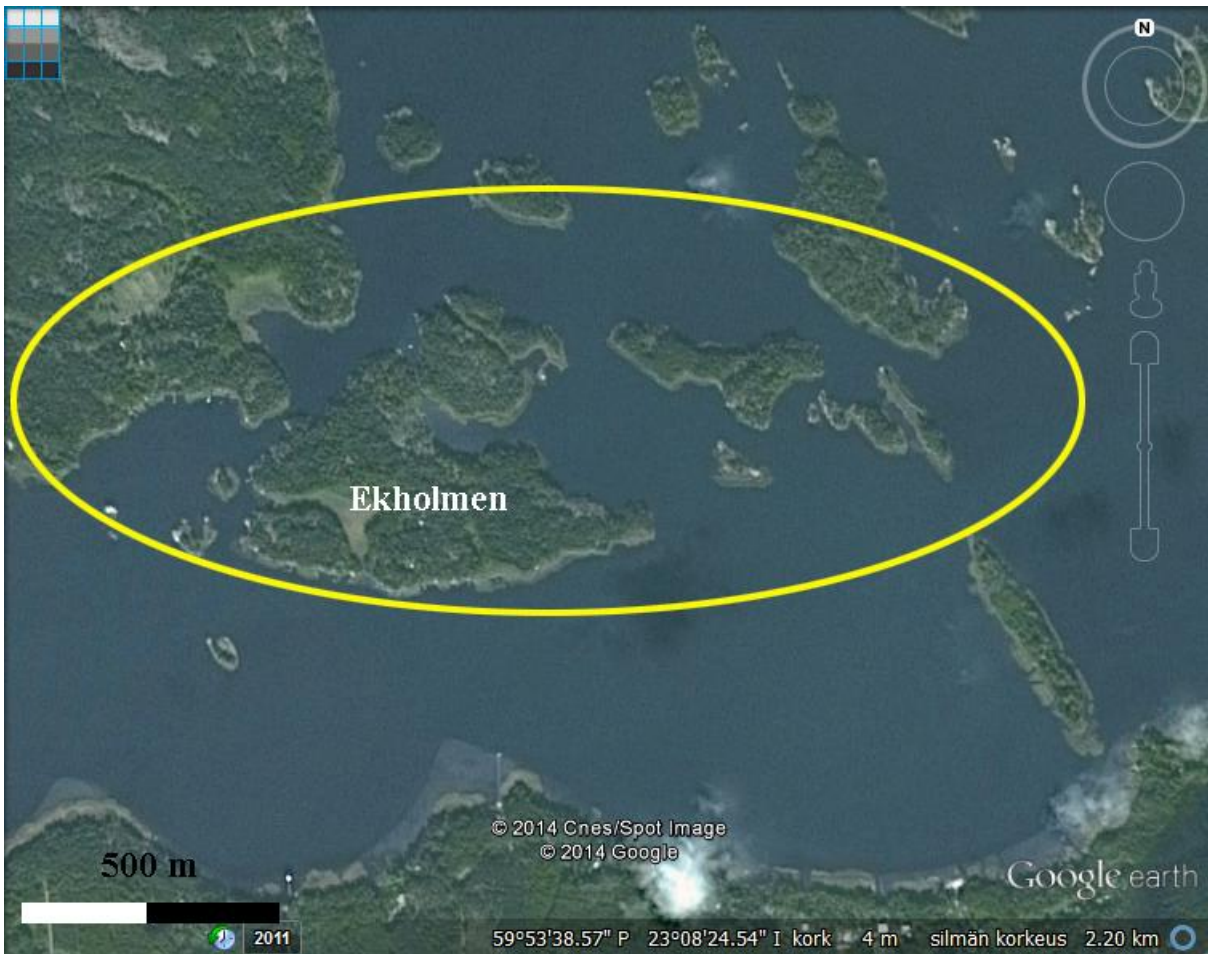

Kartta 3. Kadero-Byön ja Tränuholmenin vesialueet. Viistokaikuluotausajot sijoitettuna kartalle. Alueet, joilla on suoritettu magnetometriluotausta ja tehty tarkastussukelluksia, on rajattu suuntaa antavasti keltaisella. Karttapohja Google Earth.

4.3 Ekholm-Heinäsaaren vesialueet (kartta 2: alue 2.) Ehrenskiöldin alusten tiedetään asettuneen nykyisen Kamsholmsfjärdenin vesialueelle sunnuntaina 25.7.1714¹⁴. Alukset tai aluksia kävi ehkä Dragetilla (vetokannaksella) asti tiedustelemassa venäläisten mahdollisesti kannaksen yli saamia kaleereita. Paikallisten mukaan yliveto oli lopetettu jo aikaisemmin. Tällä alueella tehtiin tutkimuksia 1960-luvulla. Alueella sijaitsevien tunnettujen hylkykohteiden on ajateltu liittyvän taisteluun, mutta yhtään kohdetta ei toistaiseksi ole ajoitettu luonnontieteellisillä menetelmillä yhteyden varmistamiseksi.

Tähän kenttätööhön ei sisältynyt Ekholm-Heinäsaaren alueen tutkimuksia hylkykohteiden dokumentointia lukuun ottamatta.

¹⁴ Eriksson 2014: 56; Linnakko&Ishchenko 2014: 49.

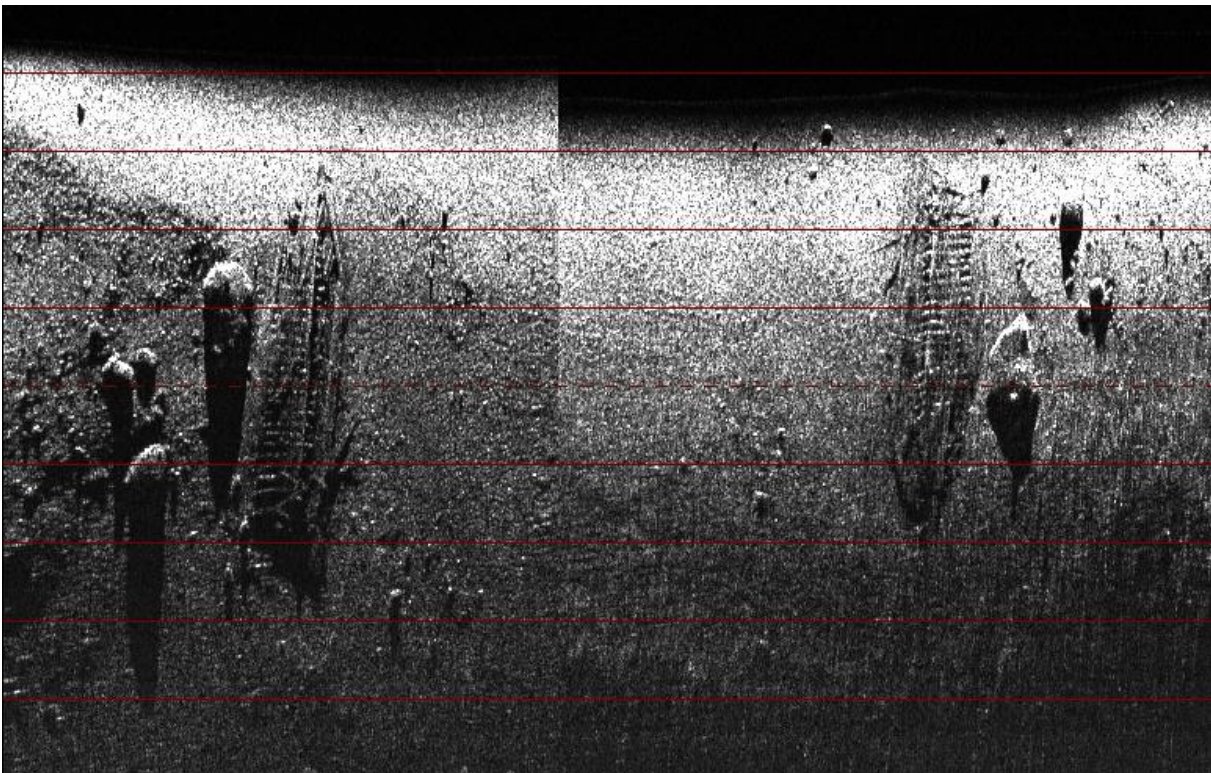

Kartta 4. Heinäsaaren vesialueet. Alue, jolla on suoritettu magnetometriluotausta ja tehty tarkastussukelluksia, on rajattu suuntaa antavasti keltaisella. Karttapohja: Google Earth.

4.4 Bengtsår-Prästön vesialueet (kartta 2: alue 4.)

Paikallisten kertomuksissa Öbystä on nähty ja kuultu taistelusta Riilahden suunnassa¹⁵. Prästön ja Kibbholmenin saaren välissä on kuvauksia vastaava lahden pohjukka. Alueella tehtiin viistokaiku- ja magnetometriluotausta.

Prästön ja Bengtsårin saarten välisessä salmessa havaitsimme viistokaikuluotaamalla salmen eteläsuulla puisen, limisaumaisen aluksen jäänteet (F001 Bengtsår, id 1384 1.10.05.2014.81s). Kyseessä on mitä todennäköisimmin hylky, joka on muinaisjäännösrekisterissä mahdollisena muinaisjäännöksenä tunnuksella 1384. (Kuva 4.) Hyllyn perärangan juuressa ja perän takana havaitsimme krustittuneita metallinkappaleita. Nostimme Museoviraston suostumuksella krustit pintaan ja totesimme ne toisen maailmansodan aikaisten kranaattien fragmenteiksi (kuva 5.) Noin neljän metrin syvyydessä oleva hylky on pohjalla ylösalaisin. Oikeanpuoleista kylkeä on näkyvissä enemmän kuin vasenta, vasen kylki on mahdollisesti hautautunut pohjasedimenttiin. Köli on irronnut ja siirtynyt sivuun, sikoköli on paikoillaan pohjatukkien lomassa.

Kuva 4. Viistokaikuajon kaappauskuvassa näkyy Bengtsår-Prästön hylky (id. 1384). Ajotiedosto 10.05.2014.81s.

¹⁵ Sundell 2013: 109.

Kuva 5. Bengtsår-Prästön hyllytä nostettu ja dokumentoinnin jälkeen takaisin viety metalliesine.
Kuvaaja: Pekka Paanasalo.

Kartta 5. Bengtsår-Prästön vesialueet. Viistokaikuluotausajot sijoitettuna kartalle. Alueet, joilla on suoritettu magnetometriluotausta ja tehty tarkastussukelluksia, on rajattu suuntaa antavasti keltaisella. Karttapohja Google Earth.

4.5 Kamsholmsfjärden (ent. Bengtsårfjärden) vesialue (kartta 2: alue 3.)

Bengtsårin koillisenpuoleisessa lahdessa ja Svedjeholmenin eteläpuolella tehtiin magnetometriluotausta. Alueilta ei tullut havaintoja. Kamsholmsfjärdillä tehtiin viistokaikuluotausta Merenkulkulaitoksen Museovirastolle vuonna 2003 ilmoittamalla kohteella.

Kartta 6: Kamsholmsfjärdenin vesialueet: Viistokaikuluotausajot sijoitettuna kartalle. Alueet, joilla on suoritettu magnetometriluotausta ja tehty tarkastussukelluksia, on rajattu suuntaa antavasti keltaisella. Karttapohja Google Earth.

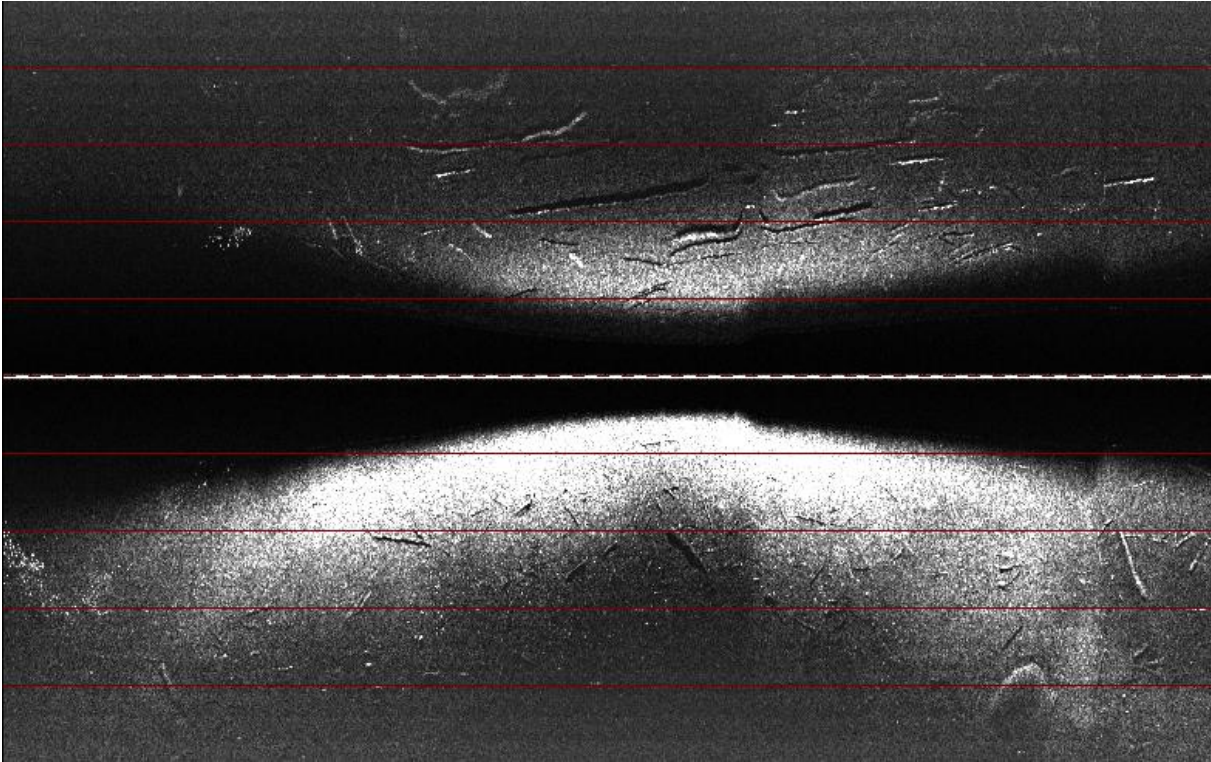
4.6 Riilahti - Lackisår -vesialueet: (kartta 2: alue 5.)

Taistelun muistomerkin edusta Riilahdessa on myös määritetty mahdolliseksi taistelun paikaksi. Alueelle on määritetty useita mahdollisia taistelulinjoja. Teimme alueella viistokaikuluotausta, magnetometriluotausta ja sukellustarkastuksia metallinilmaisimen kanssa. Muistomerkin ympäristöstä maastosta on löytynyt kuulia ainakin vuosina 2005 ja 2014¹⁶. Sukellusetsinnässä löytyi muistomerkin laiturin edustalta yksi pyöreä kuula, jota ei kuitenkaan voida pitää kiistattomana todisteena taistelupaikan sijainnista. (Kuva 6.) Maastosta löytyneitä kuulia säilytetään Riilahden kartanossa, laiturin edustalta löytynyt kuula on Subreeringilla. Magnetometriluotauksessa havaittiin anomalioita Riilahden Storön eteläpuolella, mutta nämä anomaliat todettiin sukellustarkastuksessa höyrylaivan kattilasta peräisin olevaksi kuona-aineeksi. Lackisårin pohjoispuolella havaittiin viistokaikuluotaamalla ropseja ja muuta käsittelemätöntä puumateriaalia. Alue tarkastettiin sukeltamalla. (Kuva 7.)

Kuva 6. Muistomerkin laiturin edustalta löytynyt kuula. Kuvaaja: Pekka Paanasalo.

¹⁶ Aminoff 2014.

Kuva 7. Kaappauskuva viistokaikuajosta. Puuta Lackisårin pohjoispuolella. Ajotiedosto 12.05.20140.81s.

Kartta 7: Riilahden vesialueet: Viistokaikuluotausajot sijoitettuna kartalle. Alueet, joilla on suoritettu magnetometriluotausta ja tehty tarkastussukelluksia, on rajattu suuntaa antavasti keltaisella. Karttapohja Google Earth.

4.7 Kappelisataman ja Hangonkylän sataman vesialueet:

Näiden alueiden tutkimus ei sisällynyt suunnitelmaan, mutta teimme alueilla viistokaikuluotausta siitä syystä, että saimme juuri ennen kesäkuun kenttärupeman alkua uutta tietoa alueella aiemmin tehdyistä löydöistä. Hangonkylän sataman alueelta kerrotaan löytyneen lyijykuula Rauno Koivusaaren vuoden 2002 kenttätöissä. Kuula olisi kertomuksen mukaan luovutettu kenttätöissä mukana olleelle henkilölle. Tietoa ei kuitenkaan ole vahvistettu, eikä oletetun kuulan nykyistä olinpaikkaa tunneta. Muinaisjäänösrekisterissä on ilmoitus alueella havaitusta hylystä (Hamnholmen, id. 1419). Kohdetta yritettiin paikantaa, mutta sitä ei havaittu viistokaikuluotauksessa.

4.8 Dragsvik: (kartta 2: alue 6)

Draget -nimistä aluetta Hankoniemen kapeimmassa kohdassa on ikimuistoisista ajoista käytetty veneiden vetokannaksena, joka on lyhentänyt Hankoniemen ympäri aikovien alusten matkantekoa huomattavasti. Kannas on kapeimmalta kohdaltaan vain hiukan alle 2,5 km leveä. Dragetia pidetään myös mahdollisena taistelunaikaisen vetokannaksen paikkana, eli kohtana, josta Pietari I:n kerrotaan vedättäneen aluksia hevosten ja härkien avulla Hankoniemen yli Tvärminnestä Dragsvikeniin 23. ja 24.7.1714.¹⁷ Arkistotietojen mukaan Pietari olisi hakkauttanut monogramminsa kallioon vetokannaksen luoteispäähän. Monogrammia ei ainakaan toistaiseksi ole löydetty. Kävimme tutustumassa paikkaan keväällä ennen toukokuun kenttäjakson alkua, kun kasvillisuutta ei vielä ollut häiritsevän runsaasti. Havaitimme Dragsvikenin lahden pohjukassa mudassa rantaviivan tuntumassa puuveneeseen kylkilaudoitusta. Käyntimme aikaan vesi oli poikkeuksellisen matalalla. Normaalin vedenkorkeuden aikaan puutavara jää veden alle.

5. YHTEENVETO

Riilahden taistelupaikan etsinnässä keskityttiin metalliesineiden havaitsemiseen kaukokartoituksen avulla. Menetelmänä käytettiin viistokaikuluotausta, magnetometriluotausta sekä etsintää metallinilmaisimen avulla. Viistokaikuluotaimella pyrittiin havaitsemaan mahdollisia suurikokoisia esineitä, kuten ankkureita, magnetometrillä pienempiä metalliesineitä. Magnetometrianomaliat tarkastettiin sukeltamalla. Sukeltajalla oli mukanaan metallinilmaisim, koska pehmeästä pohjan laadusta johtuen esineiden ei uskottu olevan näkyvissä, vaan mutaan hautautuneina.

Lähes kaikki tarkastetut magnetometrianomaliat todettiin joko toisen maailmansodan aikaisiksi kranaatinsirpaleiksi tms. resentiksi metalliromuksi, tai kiviksi, joihin magnetometri reagoi niiden magneettisten mineraalien korkean pitoisuuden takia. Poikkeuksena Riilahden muistomerkin edustalta löytynyt pyöreä kuula. Magnetometrillä saatiin hyvä tulos, mutta runsas resentin metalliromun määrä tutkimusalueella teki magnetometriluotauksesta hyvin työlästä.

Kenttätyön aikana käytiin läpi useita mahdollisia paikkoja laajalla alueella. Kartoitus aloitettiin tilaajan määrittelemältä alueelta Bredsundetista, mistä etsintää laajennettiin ympäröiville alueille Hankoniemen pohjoispuolisessa saaristossa. Kenttätyön kuluessa luotauksissa havaittiin useita

¹⁷ Linnakko&Ishchenko 2014: 47; Munthe 1922: 52.

anomaliaita, joista osa osoittautui ennestään tuntemattomiksi kohteiksi. Tehdyistä havainnoista mikään ei viittaa taistelupaikkaan. Yhteenvetona voidaan todeta, ettei taistelupaikkaa voida määrittää tässä työssä läpikäytyiltä alueilta näillä menetelmillä. Peruskartalle (s. 3) rajatulla alueella on kuitenkin edelleen paikkoja, joita tämän työn puitteissa ei tutkittu, ja avoimia tutkimuslinjoja on edelleen olemassa.

KIRJALLISUUS JA PAINETUT LÄHTEET:

Eriksson, Göran 2014: *Slaget vid Rilax 1714*. Arkmedia Ab, Vasa.

Hyvönen, Väinö A. 1987: Hankoniemen taistelu 1714. Teoksessa: *Hankoniemi 1700-luvulla - ruotsalainen etuvartio tsaarin varjossa*. Hanko.

Hyvönen, Väinö A. 1988: Santalan kylän vaihteita. Teoksessa: *Santalan salmet, saaret ja mantereet*. Gummerus Oy Kirjapaino.

Johnsson, Raoul 1988: *Hiljaiset laivat*. Suomen urheilusukeltajain liitto ry.

Linnakko, Ilkka & Ishchenko, Alexander 2014: Riilahden taistelu. Teoksessa: *Riilahden taistelu 1714*. Jelgava Printing House, Riika.

Mattila, Tapani 1964: Suomen meripuolustus suuressa Pohjan sodassa vv. 1700-1721. Julkaisussa: *Riilahti 250. Suomi merellä 2/1964*. Meriupseeriyhdistys.

Munthe, Arnold 1922: *Nils Ehrensköld, Svenska sjöhjältar III*. Andra upplagan. Stockholm.

Saure, Heikki 2009: *Aarrelaivojen jäljillä. Rauno Koivusaaren meriseikkailuja*. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Sundell, Carita 2013: *Öbylandets historia*. Fram, Vasa.

MUUT LÄHTEET:

Aminoff, Mikael: Suullinen tiedonanto 18.6.2014.

Camidge, Kevin ym. 2010: Developing magnetometer techniques to identify submerged archaeological sites. 19.8.2014.
<http://www.3hconsulting.com/Downloads/Developing%20Magnetometer%20Techniques%20Theoretical%20Study%20Final%20Report%20Rev%202.pdf>

Haila, Heikki: Suullinen tiedonanto 18.6.2014.

Hannila, Avelan: Suullinen tiedonanto 14.5.2014.

Koivisto, Satu ym. 2013: Haapajärvi Lamminoja. Puijen kalastusvälineen suoarkeologinen ja geofysikaalinen tutkimus 19.-21.7.2012. Helsingin yliopisto. 28.4.2014.
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjhanke/read/asp/hae_liite.aspx?id=15162&ttyyppi=pdf&kunta_id=69 .

Lukoshkov, Andrey: Suullinen tiedonanto 18.6.2014.

Matikka, Maija: Sähköpostiviesti Maija Matikalta Johanna Mäkiselle 16.5.2014.